ASOS JOURNAL
The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 3, Sayı: 11, Nisan 2015, s. 293-304
Tevfik Fikret Özel Sayısı

Taner NAMLI[1]

TEVFİK FİKRET'İN "HAFTA-İ EDEBİ" LERİ ÜZERİNE BİR İÇERİK DEĞERLENDİRMESİ

Özet

Tevfik Fikret, şairliğinin yanı sıra gazete ve dergi yazılarındaki tenkidleri ile yenileşme dönemi edebiyatımız üzerine katkılarını ortaya koymuş bir yazardır. Mirsâd, Malûmat, Maârif, Servet-i Fünûn dergileri başta olmak üzere, Tarîk gazetesinde edebiyat üzerine değerlendirmelerini içeren yazılar kaleme almıştır. Tarîk gazetesindeki yazıları, "Hafta-i Edebi" başlığı altındaki 12 adet yazıdan ibarettir. Makalede, Fikret'in Hafta-i Edebi'lerinde üzerinde durduğu konuların tasnifi ve genel değerlendirmesi amaçlanmaktadır. Yazıları üzerine yapılacak bu analizlerle hangi konular üzerinde hangi sıklıklarla durduğu, ayrıca dönemin dergi ve gazetelerindeki edebi hareketleri hangi yönleriyle tenkid ettiği, bu edebi hareketler üzerindeki düşüncelerini belirleyebilme imkânı olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hafta-i Edebi, tenkid, Tarîk.

TEVFIK FIKRET'S "HAFTA-İ EDEBİ"S ON CONTENT EVALUATION

Abstract

Tevfik Fikret, poetry, as well as newspapers and magazines in the post reform period with the criticism of our literature is a writer on the contributions revealed. Mirsad, Malumat, Maârif, especially Servet-i Fünûn magazines, including assessments of articles on literature were penned in the agricultural newspaper. Farming in the newspaper article, "Hafta-i Edebi" under the title of the article consists of 12 pieces. In the article, on the Hafta-i Edebi classification of issues on which it is aimed at literary and general assessment. Entries will be held on the stop frequency with which subjects on which these analyzes, as well as literary movements of the period in which the magazines and newspapers that criticize aspects, this literary movement will be able to determine their thoughts on the opportunity.

Key Words: Hafta-i Edebi, criticism, Tarîk.

[1] Yrd. Doç. Dr., İnönü Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, taner.namli@inonu.edu.tr

GİRİŞ

Tevfik Fikret'in *Tarîk* gazetesinde haftada bir defa kaleme aldığı ve12 hafta süreyle devam eden "Hafta-i Edebi" başlıklı yazıları, O'nun tenkitçi yönünü ortaya koyan başlıca metinleri arasındadır. Birer edebi mütalaa olarak gördüğü makalelerin yayımlanış tarihleri ve numaraları şu şekildedir: *1. Hafta-i Edebi; Teşrîn-i sânî 1314/21 Kasım 1898 No: 4627, 2. Hafta-i Edebi; 16 Teşrîn-i sânî 1314/29 Kasım 1898 No: 4634, 3. Hafta-i Edebi; 23 Teşrîn-i sânî 1314/5 Aralık 1898 No: 4641, 4. Hafta-i Edebi; 30 Teşrîn-i sânî 1314/12 Aralık 1898 No: 4648, 5. Hafta-i Edebi; 7 Kânun-ı evvel 1314/19 Aralık 1898 No: 4655, 6. Hafta-i Edebi; 14 Kânun-ı evvel 1314/26 Aralık 1898 No: 4662, 7. Hafta-i Edebi; 21 Kânun-ı evvel 1314/3 Ocak 1899 No: 4669, 8. Hafta-i Edebi; 28 Kânun-ı evvel 1314/10 Ocak 1899 No: 4676, 9. Hafta-i Edebi; 4 Kânun-ı sânî 1314/17 Ocak 1899 No: 4683, 10. Hafta-i Edebi (Tarih verilmemiştir)11. Hafta-i Edebi; 18 Kânun-ı sânî 1314/30 Ocak 1899 No: 4697, 12. Hafta-i Edebi; 25 Kânun-ı sânî 1314/6 Şubat 1899 No: 4704.* Bu yazılar, Fikret'in özellikle eski edebiyat ve yeni edebiyat hakkındaki görüşlerini ortaya koyması bakımından önemlidir. Bizdeki tenkid algısı, edebi şahsiyetler ve eserleri hakkındaki değerlendirmeleri, dekadan polemiği, edebiyat çevrelerinin ve dönemin yayın hayatının mevcut durumu hakkındaki fikirleri net olarak görülebilmektedir. Türk şiirinin en cins şairlerinden biri olarak beğeni ve redlerinin hangi konular üzerinde yoğunlaştığı bu yazıların satır aralarında takip edilebilmektedir. Fikret'in bu yazılarında yer yer şiir üslubunun izlerini görürüz. Kuru bir tenkitçi bakışı ile değil, bir şairin bakış estetiği ile yorumlamalar yapılmıştır. 12 adet olan Hafta-i Edebiler içerisinde yalnızca 10. Hafta-i Edebi'nin, "Bir Manzumecik" başlığı altında uzunca bir şiirden oluşturulduğu görülür. Fikret, daha ilk Hafta-i Edebi'yi yazarken düzenli olarak kaleme alacağı bu yazılarında, edebiyat yayınlarında bahse değer ürünler bulamama ihtimaline de değinerek hem edebiyat âleminin kendi ifadesiyle "fukaralığına" gönderme yapar hem de konu bulma güçlüğüne karşı okuruyla peşin bir anlaşma yapar.

Fikret'in bu yazıları Rene Wellek'in ikiye ayırdığı edebiyat teorileri tenkidi ve yazar ve eserler tetkiki sınıflaması içerisinde daha çok yazar ve eserler tetkiki sınıflamasına ait görülmektedir. Yer yer edebiyat teorisi hakkında da görüşlerine yer vermesine rağmen ağırlıklı olarak "tatbiki tenkid"e yönelmiştir. Hafta-i Edebi'ler, içerik bakımından bir tasnife tabi tutulduğunda, O'nun bir tenkitçi olarak özellikle hangi konular üzerinde durduğunun tespiti, hem dönemin edebî algılarının belirginleşmesi hem de Fikret'in gündemini meşgul eden hususları öne çıkarması bakımından daha belirgin dikkat göstermemizi sağlayacaktır. Hafta-i Edebi yazılarından alıntılarda Prof. Dr. İsmail Parlatır'ın "Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları" adlı eserinden alıntı yapılarak bu eserin sayfa numaraları verilmiştir.

Tenkid Fikrinin Olmayışı

Tenkid sözcüğü, eleştiri ve kritik karşılıklarıyla da kullanılan bir ifade olarak Servet-i Fünûncular tarafından tenkad, tenakkud, intikad gibi sözcüklerle karşılanmıştır. (Ercilasun 1981; 4) Tevfik Fikret, bu kabule uyarak tenkid ve intikad sözcüklerini tercih etmiş, gazete ve dergi yazılarıyla fiili olarak "tenkid" yazıları kaleme almış bir ediptir. Tarîk gazetesindeki Hafta-i Edebi'lerinden ikincisinde, Osmanlı edebiyatında henüz tenkid müessesinin oturmamış olmasından yakınır. Buna delil olarak da kendisine yönelik yapılan "tarafgirlik" ithamını gösterir. Birtakım edebi çevreler, onun gazete yazılarında belli bir edebi anlayışın savunucusu olarak yerini almasından ve bu anlayışın gerektirdiği ölçüler içerisinde olumlu-olumsuz kanaatlerini sıralamasından rahatsızlık duyarlar. Yazısında bu ithama uzun uzadıya yer vermesi, durumdan rahatsızlığının derecesini ve bu meseleyi okuruna adeta izah etme mecburiyetini gösterir. Ona göre edebiyatta taraf olmak gereklidir, kesinlikle "bi-taraf" olunamaz. Asıl mesele "tarafgirlik ile garazkarlık"ı birbirine karıştırmamaktır. Bir duruma seyirci kalmanın basitliğinden bahsederek meseleye siyasi-sosyal-şahsi-adli örnekler verir ve sözü edebiyata getirir. *"Esası tersim-i şahsiyyet olan san'at-ı tahririn tarafgirlikten tecridi kat'iyyen muhaldir… Bir muharrire bi-taraf ol dememeliyiz, garazkâr olma demeliyiz." (s.170)* Yazdığı Hafta-i Edebi yazılarının içeriğine uygun biçimde şahıs-eser ve edebi meseleler hakkında hüküm vererek taraf olduğunu kabul eder. Kendisine yapılan "bi-taraflık" davetini reddeder. Bu taraf olup olmama münakaşası, edebiyatımızda tenkid fikrinin henüz etraflıca anlaşılamadığını, Batı edebiyatı referanslı ölçütlerle Osmanlı edebiyatı değerlendirmelerinin henüz istenilen düzeyde yapılamadığını göstermektedir.

Fikret, tenkid meselesiyle ilgili en dikkat çekici eleştiriyi 11. Hafta-i Edebi'sinde getirir. *"Bizde henüz tenkid, muaheze kelimelerinin ma'na-yı ciddiyetiyle mütenasib âsâr-ı tetebbu vücuda gelmemiştir, gelmek için de görünüyor ki daha epeyce zaman lazımdır." (s.214)* Bizde tenkidin olmayışının nedenleri arasında çalışma ahlakımızın yokluğunu ve yaptığımız işe muhakkak alay ve eğlence karıştırmak hastalığımızı gösterir. Hakkıyla bir tenkid yapılacak olsa birilerinin araya girerek engel olmaya çalışması ya da tenkidin ölçüsünü kaçırarak hakaret etmesi edebiyat çevrelerinde sık yaşanan durumlardır. *"Şimdiye kadar ortaya çıkan tenkidâtın hemen hepsinde bu lekenin bulaştığını görürüz. Tenkidâtımız umumiyetle dargın çehrelidir mizah-âmiz hande-engiz olanlarında bile bir garaz hissetmek mümkündür." (s.214)* Konu hakkında H. Nazım Bey'de Servet-i Fünûn'da bir musahabe-i edebiyye yayınlamış, Fikret bu yazıdan alıntılarla görüşlerini desteklemiştir. Anlaşıldığı kadarıyla sağlıklı bir edebi tenkid ortamının olmayışı devrin diğer ediplerinin de gündemini meşgul etmektedir.

Dekadanlık Tartışması

Fikret, ilk Hafta-i Edebi'den itibaren o dönemde süregiden "Dekadanlık" tartışmasının yersizliğine ve anlamsızlığına vurgu yapma ihtiyacı duyar. Dekadan ithamını kendi ve Servet-i Fünûn mensupları adına çok ciddiye almasa da, bu şekilde yıpratılmanın verdiği öfke özellikle Ahmet Midhat'a yönelik ifadelerinde kendini hissettirir. Fikret, Servet-i Fünûn'û lafzen yani kullandıkları sözcük ve tamlamalar üzerinden eleştirenlere itirazda bulunur ve bu kullanımlara gerekçeler sunar. Karşı görüştekilerin de ifadelerini çekinmeden köşesine taşır: *"--- ...aman bu dekadanlar... Düşündükleri Frenkçe, okudukları Frenkçe, yazdıkları Frenkçe, artık makalelerinin ser-levhalarına varıncaya kadar Frenkçe yazıyorlar." (s.166)* Aslına bakılırsa Fikret ve arkadaşları, Fransız tesirini kabul ediyorlarsa da bunu önemsenecek bir durum olarak kabul etmezler. Çünkü haftalık edebiyat yazıları yazma tarzının Avrupa'dan bize geldiğini, manayı aldıktan sonra lafzın da zaman zaman alınmasından tereddüt edilmemesi gerektiğine inanırlar. *"Makalelerin ser-levhaları"*ndan kastedilen şey, Cenab'ın birkaç yıl önce "Sâl-i Edebi" başlığını seçerek bir yazı dizisi kaleme almaya başlaması ve bu nedenle eski edebiyat safında olanların tepkisini çekmesidir. Fikret'in de yine "Hafta-i Edebi" gibi bir başlık seçmesinin tepkiyle karşılanacağını haber vermesi, kendisine yönelik yapılacak bu türden eleştirilere ve tepkilere karşı peşinen savunmasını yapma gayretinin ürünüdür. Karşıt anlayış, onların dilin kullanım geleneğine aykırı olarak bu tamlamaları seçip kendilerine göre bir ifade biçimi inşa etmelerini eleştirmiş, bu ithama karşı Fikret, yaptıklarının Dekadanlıkla alakası olmadığını dile getirmiştir. Fikret'e göre "Hafta-i Edebi", "Sal-i Edebi" ifadeleri "fasih"tir ve *"ikisi de lafzen ve manen mûciz müfid birer tabir"* olarak değerlendirilir. Bu ilk Hafta-i Edebi'de dekadanlık bahsiyle ilişkilendirilebilecek şekilde lisan üzerine yapılan tartışmaların da herhangi bir neticeye bağlanamadıktan sonra neticesiz olduğunu, bunlar üzerine kafa yormanın gereksiz meşguliyetler olduğunu ve önemsenmemesi gerektiğinin de altını çizer. Şayet lisan tartışmaları, bir sonuca ulaşılabilirse bahse değer bir konu olabilecektir.

Takibeden 2. Hafta-i Edebi'de, 1. Hafta-i Edebi'nin yankılarına yer vererek sözlerine başlar. Fikret'in beklediği tepkiler kendini göstermeye başlamıştır. Yazının girişinde, önceki hafta bahsettiği şekilde "Hafta-i Edebi" başlığından dolayı eleştiriler yapılmış, neden "Üsbû-i Edebi" değil de "Hafta-i Edebi" serlevhası tercih edildiği üzerinden Fikret'e hücum edilmiştir. Bu sözcüklerin anlamı aynı olmasına rağmen alışılmadık lafızların birlikte kullanılması tenkit edilmiş ve Fikret bir dil tartışmasının içine çekilmeye çalışılmıştır. Fikret'in kendisine yönelik eleştirileri diyalog şeklinde kurguladığı konuşmada, muhatabının söylediklerine yer vermiş fakat kendi konuşmalarına "…" koymayı tercih ederek bu saldırılara kayıtsız kaldığını göstermeye çalışmıştır.

3. Hafta-i Edebi'de de Dekadanlık tartışması hakkında da görüşlerini belirtmeye devam ettiğini görüyoruz. Dönemin en önemli polemiklerinden biri olarak Servet-i Fünûncuların ve Ahmet Midhat'ın karşı karşıya geldiği tartışmayı, Fikret bu yazısında şöyle yorumlar: *"Fikr-i hakirimce dekadanlık bahsi esasen ehemmiyet götürür bir şey değildi yalnız sinire dokunuyordu!.. Ehemmiyet götürmezdi çünkü dekadan sıfatının izafe edilmek istenildiği erbâb-ı sûri manevi hiçbir halleriyle böyle bir hakarete isbat-ı liyakat etmiyorlardı. Onlar mukaddes bildikleri namus-ı kalemi sebat-kârâne muhafaza etmeye; âli tanıdıkları vicdan-ı san'atı meftunane, meshurane olanca kudret ve gayretleriyle perverde eylemeye çalışarak ortaya az çok eser koyuyorlardı…" (s.177)* Kendilerinin, kısır tartışmalardan uzak yalnızca sanat yapma endişesiyle hareket ettiklerini vurgulamak ister. Servet-i Fünûn'daki bütün eserler de, sadece "gayret ve sebat"larının ürünüdür. Fikret, Dekadanlık tartışmasını bitiren Ahmet Midhat'ın "Teslim-i Hakikat" başlıklı makaleyi kaleme almasının aslında kendileri için çok önemli olmadığını da ifade ederek yalnızca bu ithamı ciddiye alanların bu makaleyi önemli göreceğine inanır. Ahmet Midhat'ın asılsız ithamlarla sadece uzun zaman edebiyat ortamını lüzumsuz bir şekilde meşgul ettiğini, ne kadar olumsuzluk yaşanmışsa mesuliyetin Ahmet Midhat'a ait olduğunu belirterek polemiğin kısa bir muhasebesini yapar.

Matbuatın Perişanlığı, Eser Fukaralığı ve Edebiyat Çevreleri

Fikret'in Tarîk gazetesinde yazdığı ilk Hafta-i Edebi'sinde edebiyat çevrelerinden şikâyet ettiğini görüyoruz. Edebiyat çevrelerinden kasıt; gazete, dergi yayıncıları, yazarlar, şairler ve kısmen de edebiyat okurlarıdır. İlerleyen haftalardaki yazılarında, zaman zaman bu çevrelerle ilgili eleştirilerini ve tekliflerini sıralamaktan geri kalmaz. Fikret, özellikle edebiyatın geleceği açısından endişelidir. Ona göre Osmanlı edebiyatı, bir eser fukaralığı yaşamaktadır. Nitelikli eserlerin verilmediğini, dolayısıyla gelecek haftalardaki değerlendirmelerini yapamayacağı şüphesi taşır. Bu şüphesini ilerleyen haftalarda doğrular. Hatta değerlendirebileceği eser bulamazsa, eski eserler hakkında yazacağının ipuçlarını verir. Yani o haftanın edebi mahsullerini beğenip beğenmeme durumuna göre ihtiyatlı davranmayı tercih eder.

Fikret, 5. Hafta-i Edebi'sinde, Sabah, İkdam, Tarîk, Servet-i Fünûn'da yayınlanan bazı yazılardan ismen bahseder. Bu gazetelerdeki hikâye, dil tartışmaları, makale ve edebî yarışmalardan edindiği olumlu ve olumsuz intibaları birer cümleyle yansıttığını görürüz. Fakat özellikle Servet- Fünûn'un estetik görünümünden ve dergide yayınlanmış manzum ve nesir iki eserden bahsederken daha içtenlikli bir eda kullanır. O hafta bahsedilmeye değer bir konu bulamadığı için Eski edebiyattan bahis açmıştır. 7. Hafta-i Edebi'de, Ekrem'in "Saime" adlı hikâyesinin tefrikasının sansüre uğrayarak yarım bırakılmasından duyduğu üzüntüyü ve tepkiyi

dile getirir. Yayın dünyası üzerinde sansürün varlığı hissettirilmiştir fakat Fikret'in sansür uygulayıcılara yönelik bir ifadesi, eleştirisi göze çarpmaz. Sadece edebiyatımız açısından bir istifade noksanlığı olduğunu söylemekle yetinir. Bu yazıyı kaleme aldığı haftada da yayın dünyasında yeni bir şeyler bulamamıştır. Fikret, 8. Hafta-i Edebi'sinde, Servet-i Fünun dergisindeki bir edebiyat hatırasını nakleder. Bu hatıra, dönemin dergilerinde kimi zaman şiir ve makale adı altında sadece boşluk doldurmak için bir şeyler yayınlandığını göstermektedir. Aynı zamanda dönemin basın dünyasının bir özelliği de gözler önüne serilmektedir. Nakledilen hikâyede, Osman Şaik Efendi adlı birinin yayınlanan makalesinin acemiliği ve kofluğu ile dalga geçilir. Yeni şiiri eleştiren, cahilliğini gözler önüne seren bu kişi, tesadüf eseri dergiye gelir. Derginin imtiyaz sahibi onunla konuşur ve bu kişinin sadece meşhur olmak için doğru olana yanlış diyerek dikkatleri çekmeye çalıştığı anlaşılır. Dönemin dergilerinde bu tip insanların ve yazıların varlığı, edebi ortamı kirleten bir durum olarak görülür.

Bu yazılarda gözden kaçırılmayan konulardan biri de dönem dergilerinin teknik özellikleridir. Çoğu dergi ve gazete, Servet-i Fünûn'un teknik üstünlüğü olmasına rağmen özensiz ve nitelikten yoksun olarak çıkmaktadır. Resimler, tasvirler "birer siyah leke" gibidir. 2. Hafta-i Edebi'de *"Diyar-ı medeniyyenin emtia cetvellerinde mağaza ilannamelerinde görülen zerafeti, letafeti, mükemmeliyeti, en güzide sehayif-i matbu'amızda göremiyoruz." (s.170)* denilerek bu konudaki yetersizlik tenkid edilir. Bu yolda öne çıkan iki gazete, kâğıt kaliteleri ve şekil özellikleri ile Musavver Terakki ve Resimli Gazete'dir.

Hafta-i Edebi'lerinden birkaçında, gazete ve dergilerin genç ediplerin yetişmesindeki rolünden bahsedilir. Genç yazarlar başta olmak üzere dergilerde yayınlanan eserleri, müntehebatlar şeklinde toplamak gerektiğini ayrıca edebi mecmuaların şiir yarışmaları açmalarının lüzumunu ifade eder. Bu teklifler dönemin yayın hayatının eksiklikleri olarak değerlendirilmektedir.

Fikret, 4. Hafta-i Edebi'sinde, siyaseti önemseyen okurun nezdinde edebiyatın bir "levh-i hayal"den, oyuncaktan ibaret görülmesinden duyduğu teessürü aksettirmiştir. Bu tip insanları, *"Edebiyât nazar-ı ciddiyetlerinde lehviyyât ile müteradiftir." (s.180)* diyerek eleştirmekten kaçınmaz. Buna benzer değerlendirmelerinin yer aldığı Hafta-i Edebi'lerinin birkaçında, hayal gücünü kullanarak olayların arka planını okurunun gözünde canlandırmaya çalışır. Bu O'nun öyküleme, öykü icad etme yeteneğinin de ne denli başarılı olduğunu göstermektedir. Örneğin; Dergilerde edebiyat ile ilgili yazılanları ciddiye almayanların ev halleri ve gazeteyi okuma biçimleriyle dalga geçmek için böyle bir yol tercih eder. Okurun edebiyat meselelerine ilgisizliği, Fikret'in yazı motivasyonunu olumsuz etkileyen bir meseledir. Bu satırlarından okurun tutumunu ve âlâkasını önemsediğini anlıyoruz. Kimi okurların bu olumsuz tutumlarına karşın gazetelerin *"mahsulat-ı fikriye ve ruhiyeyi"* sayfalarından eksik

etmemelerini de memnuniyetle karşılar. Dönemin Sabah gazetesinin yeni kalemlere yayın imkânı tanıması ve onları edebiyat âlemine kazandırmasını önemli bulur.

11. Hafta-i Edebi, bu gazetedeki yazıları arasında sadece teorik görüşlerine yer verdiği başka konulara görmediği bir yazı olarak önemlidir. Bu yazısında edebiyat müntesiplerini, edebiyatla bir şekilde ilişki içerisinde olanları üç gruba ayrılır. Birincisi, öncü olarak görülen edebiyat ile bizzat, bilfiil meşgul olanlar, ikincisi edebiyatı bir eğlence ve malumat edinmek için uğraşanlar ve üçüncüsü de nevresidegan (yeni yetişen gençler) kısmıdır. Bu üç kategori hakkında düşüncelerini özetleyen Fikret, edebiyat uğraşısının gündem, yazarlık ve okurluk meseleleri üzerinde değerlendirmeler yapar.

Şahsiyetler ve Eserler

Fikret, "Hafta-i Edebi"lerinin, edebi ürünleri ve yazarlarını değerlendirme vasfına bağlı olarak hemen her yazısında birkaç isim ve eser üzerinde değerlendirmeler yapmaya gayret etmiştir. Zaman zaman içinde bulunduğu hafta yayınlanan gazete ve dergilerde, tetkik edeceği kayda değer eserler bulamamaktan yakınmasına rağmen uzun sayılabilecek bir liste ile karşılaşırız. İlk "Hafta-i Edebi"de, Sabah gazetesinin geçen hafta yayınlanan hanımlar gazetesinden naklen aldığı, başlıklarını vermediği iki makaleden, Halid Ziya Beyin küçük bir hikâyesinden ve İrtikâ'da yayınlanmış şairinin isminin verilmediği "Issız Geceler" adlı bir şiirden övgüyle bahseder ve o hafta kıymetli başkaca bir ürünün yayınlanmadığını söyler. Kitap yayınlarından da bahse değer bir ürün bulamamış, yayınlanan eserler varsa da onları *"cenin-i sakıt"* olarak nitelendirmiştir. Ona göre, andığı kitapların dışındakiler, kitapçıların tozlu camekânlarında unutulmuş emanetler olarak kalacaktır. Bu konuda oldukça acımasız olduğunu söyleyebiliriz. Fikret'in daha ilk "Hafta-i Edebi"sinde, yayın hayatımızda kıymetli edebi ürünlerin verilmesi bakımından umutsuz olduğunu ve gelecek haftalardaki değerlendirmeleri için endişe taşıdığını görüyoruz.

2. Hafta-i Edebi de ilk olarak İrtika gazetesinde yayınlanan Rıza Tevfik Bey'in "Serab-ı Ömrüm" adlı şiiri hakkında beğenilerini sunar. Şairin tasvirlerini hayret verici ve yeni bulur. Rıza Tevfik Bey'in, anlatımdaki rahatlık ve akıcılığı gözden kaçırmadan hem zevki hem de fikri okşayarak şiirinde bir cazibe uyandırdığını hayranlıkla ifade eder. Yine Mehmet Celal Bey'in "Yapraklar Düşerken" adlı şiirini nazım oyuncakçılığından uzak, samimi bir sanat anlayışıyla yazılmış olarak görür. Safa Bey'in, İrtika'da, Terakki'de ve Servet-i Fünûn'da çıkan şiirlerini de beğeniyle karşılar. Servet-i Fünûn'da yazarları belirtilmeyen "Saçların" adlı mensur şiiri, "Bedayi'ül Arab" başlıklı eseri ve Halid Ziya'nın yazılarından ismen bahseder. Halid Ziya'nın Sabah'daki hikâyesi ve Tarik Gazetesi'nin birkaç ilmi yazısından sonra son olarak

Samipaşazade Sezai'nin İkdam'da yayınladığı Avrupa seyahatine dair bir yazıdan alıntılar yaparak takdirlerini sıralar.

Fikret, 3. Hafta-i Edebi'de, Menemenlizâde Tahir Bey'in "Bir Hatıra" başlıklı şiirini değerlendirmiş ve yorumlarıyla alkışlamıştır. Şiiri yorumlarken kullandığı şairane ifadeler ve şiirin yazılış atmosferini kendi hayal dünyasında kurgulayarak okurunun gözlerinin önünde canlandırmaya çalışması dikkate değerdir. Safa Bey'in "Zemzeme-i Heva" adlı şiiri hakkında düşüncelerini naklederken "Nef'i'yane terennümler" şeklinde bir tanımlama yapması dikkate değerdir. Eski şiirin estetik taraflarına beğeni duyduğunu saklamayarak ustalara saygısını gösterir. Henüz bir öğrenci olan Faik Ali Bey'in iki şiiri hakkındaki düşüncelerini dile getirirken "Makber Müellifi Muhteremine" adlı şiiri onu öylesine heyecanlandırır ki eski yazılarında yer yer içine düştüğü umutsuzluk ikliminden uzaklaşır ve *"Bizde henüz şiir devri bitmemiş ve bitmeyecektir." (s.177)* der. Sabah gazetesinde Şemseddin Sami'nin "Şiir ve Edebiyattaki Teceddüd-i Ahiremiz" ve Hüseyin Cahid'in Tarîk gazetesinde "Terakkiyât- Edebiyyemiz" başlığıyla yayınlanan makaleleri hakkında değerlendirmelerde bulunur. Nihayetinde Mehmet Emin'in Türkçe Şiirler adlı eseri hakkında: *"Bu eş'ar-ı güzidenin bence en hakiki meziyyeti şahsi olmasıdır; bir şahsiyyet ki hamiyyet-i milliyeden, muhabbet-i vataniyyeden, safiyyet-i vicdaniyyeden, safvet-i ahlaktan mürekkep" (s.178)* iltifatlarıyla eserin hangi noktalarda değerli olduğunu tayin eder. 4. Hafta-i Edebi'de, sadece Servet-i Fünûn'da bir iki şi'r-i hazin, Terakki gazetesinde Hüseyin Cahid Bey'in "Bir Yaz Hâtıraları" başlıklı mensuresi ile Rüşdi Necdet Bey'in "Peyman" adlı milli hikâyesini önemli bularak yalnızca Hüseyin Cahid Bey'in mensuresine alıntılarla geniş bir yer ayırmıştır. Fikret'in millî karakterde yazılan eserlere karşı sergilediği ilgi ve olumlu yaklaşımlar dikkatlerden kaçmamaktadır.

5. Hafta-i Edebi'de, Sabah gazetesindeki yazarı ve ismi belirtilmeyen bir hikâyeden, İkdam'ın lisan konulu yazılarından, Tarîk'in eski emsallerine nazaran başarısız bulduğu Cuma günü yazısı ve edebiyat yarışmasından, Servet-i Fünûn'da yayınlanan bazı yazılardan bahsederek adeta yüzeysel bir tarama yapar. 6. Hafta-i Edebi'sini kaleme aldığının haftasında kışın ilk karının yağdığını kaydeden Fikret, Cenab'ın "Elhan-ı Şita" şiirinden alıntılar yaparak şitaiyye yazma bahsi açar. Cenab'ın şairliğinin övgüsü ile Cenab'ın hep böylesine güzel şiirler yazmasını arzular. Sonrasında Ziya Paşa'nın şitaiyesinden örnekler verir. Yeni edebiyatın önemli eserleri arasında olan *Tefekkür, Makber, Sahra ve Zemzeme* gibi eserlerin eski edebiyatın sedlerini yıktığını dile getirerek Hâmid ve Ekrem'e göndermede bulunur.

7. Hafta-i Edebi'sinde, haftanın önemli bir edebiyat olayı olarak Ekrem'in "Saime" adlı hikâyesinin tefrikasının sansüre uğrayarak yarım bırakılmasından duyduğu üzüntü ve tepkiyi dile getirir. Bu yazıyı kaleme aldığı hafta, değerlendirebilecek yeni eserler bulamamanın üzüntüsünü duyar. Yalnızca Abdullah Zühdü Bey'in tefrika edilen hikâyeleri hakkında olumlu

kanaatlerine yer vermiştir. *"Hikaye nüvislerimiz arasında Zühdü Bey karilerini kalemleri arkasından koşturmağa muvaffak olan sayılı muharrirlerdendir."* Bu kişi hakkında oldukça uzun sayılabilecek bir değerlendirmeye girişir. Diyebiliriz ki Hamid'den sonra Hafta-i Edebi'lerinden en çok iltifat ettiği isimlerden biri bu şahıstır. Abdullah Zühdü Bey'i özellikle tasvirlerinde ve samimi üslubunda başarılı bulur, sergilediği tevazuyu da edebiyat çevrelerine örnek göstererek takdir eder.

8. Hafta-i Edebi'de, Servet-i Fünûn dergisinde başından geçen bir edebiyat hatırasını nakleder. Yazılarında muhtemelen mahlas olan Osman Şaik Efendi adını kullanan birinin yazdığı makalesinden bahsederek nasıl dalga geçtiklerini anlatır. İbrahim Cehdi'nin "Dekadan" başlıklı yazısı, Safa Bey'in mütâla'alı matla'ları, A. Nadir ve H. Nazım Beyin "iki tasvir-i şi'ri", değerlendirdiği metinler arasındadır. Yazının nihayetinde Ali Seza'nın "şu mini mini Türkçe şiir" takdimiyle sunduğu "Memiş'in Niyeti" başlığını taşıyan oldukça sade halk şiirinden esintiler taşıyan bir şiire yer verir. Bu beğeni, Fikret'in sade ve anlaşılır bir üslupla yazılan şiirlere bakışının bir örneğidir.

9. Hafta-i Edebi'sine Hâmid'in Makber adlı eserinden alıntı yaparak ve bu eseri büyük yapan üslubu ve tesiri hakkında düşüncelerine sıralayarak giriş yapar. *"Makber şi'r-i hazırın faslü'l hitâbı. Fâtiha-ı bedâ'etidir. Şi'r-i kadim denebilir ki bütün müzeyyenatı ile tumturâkı ile burada gömülmüştür. Nef'i'nin lisan-ı tahakkümü kati olarak burada sükût etmiştir. Makber'de işittiğimiz lisan büsbütün yeni o zamana kadar işitilmemiş bir lisan-ı tasavvur ve tahassüstür." (s.205)* Bu satırlardan anlaşıldığına göre Fikret, Hâmid'e diğer yenilikçi öncü isimlerden daha başka bir gözle bakar. Diğer Hafta-i Edebi'lerinde de zaman zaman Hâmid'in büyüklüğüne işaret etmeyi unutmaz, O'nu mitleştirerek hayranlığında ötesinde bir minnet duygusu besler. Makber yayınlandığında bazı çevrelerin Hamid'in eserin mukaddimesinde söylediği bazı sözlerin yanlış anlaşılarak eserin tutukluğuna hükmedenlerin yanılgılarına değinir. Menemenlizade Tahir Efendi'nin de Makber hakkında yazdıklarından bahsederek eserin devrinde uyandırdığı akislerin etkisini sıralar. O, Makber'i eleştirmeye kimsenin takatinin olamayacağına inanmıştır.

Divan şiirinin büyük isimlerinden Nef'i'nin de diğer eski şiir ustalarından ayrı olarak Hafta-i Edebilerde zaman zaman anıldığını görürüz. Nef'i den bahsetme amacı genellikle o günün şiir anlayışıyla bir mukayese imkânı ortaya koymaktır. Yazıda ayrıca A. Nadir'in iki yıldan beri "Elvâh-ı Tabi'atten" başlığı altında yayınladığı şiirleri ve Servet-i Fünûn'da yayınladığı Vasiyet adlı şiiri hakkındaki takdir dolu cümleleri gelir. Bu şiirleri, okuyucuda fikir uyandırması bakımından beğenerek ifadelerdeki yenilik, samimiyet ve tasvirlerdeki başarıyı öne çıkarır. 12. Hafta-i Edebi'sinde, yabancıların olduğu bir edebiyat meclisinde Hamid'in "Kürsi-i İstiğrak"ını okuduğu hatırasından bahsederek eski-yeni şiir üzerine bir değerlendirme yapar.

Eski Edebiyat

Fikret, Eski şiirimiz hakkındaki düşüncelerine Hafta-i Edebi'lerinde zaman zaman yer vermiştir. Bu konudaki bahisler, ya mukayese amaçlı yahut konu bulamamanın verdiği arayış neticesinde ortaya çıkmış ve genellikle de eski şiirin köhneyen tarafları üzerinde durmuştur. 5. Hafta-i Edebi'de, bahsedecek yeni bir eser ve mevzu bulamadığı için Eski edebiyata yönelir. İçinde bulunduğu haftayı "köhne füruşluğa" ayırmış, eski şiire yüklenmeyi tercih etmiştir. Fakat bunu dile getirirken kullandığı ifadeler ironiktir: *"En semîn sermaye-i fazl u kemalleri Nef'i ve Ragıp ve Nabi ve Galib sena-hanlığından Fars ve Arap kadime-cünbânlığından ibaret bunca sâlikân-ı marifet arasında biz de ser-menzil-i iştihâr ve itibara varırız...hülyasıyla hafızamı yokladım; kimse duymasın biraz da uyukladım." (S. 183)* diyerek eski şiirimizle ilgili görüşlerini sıralamaya başlar. Eski şiirin sadece seci ve kafiye ile varolduğunu, bu şiir anlayışının sadece kendi zamanına göre anlam taşıyabileceğini, *"teessürat-ı hakikiye ve ebediyye-i beşere taalluk edenleri pek yoktur"* diyerek vurgular. Fakat Nef'i'nin Kaside-i Lâmiyye'sinden yaptığı alıntılarda her ne kadar yeni şiir taraftarı olsa da eski şiirin kendisini bazı noktalarda celbetttiğini de itiraf eder. Bu şiirde, vezin ve kafiyenin imkânları ile ahengin bir nehrin akışı gibi çağıldadığını hayranlıkla belirtir. Eski şiirin mübalağalı dili ve samimiyetten uzaklığı Fikret için temel eleştiri noktalarıdır. Ama halen ısrarla Eski şiirin üslubuyla yazanlara karşı *"biz sanatı başka türlü anlıyoruz, daha vasi, daha varlıklı endişeler istiyoruz"* der. *"İnsan ne kadar yenilik taraftarı olursa olsun nazm-ı kadîmimizin birer heykel-i dehâ-nümâsı olan o birkaç şâir-i şehîrin asarını okuyup da meclûb kalmamak mümkün olmuyor." (s.186)*

6. Hafta-i Edebi'sinde Cenab'ın "Elhan-ı Şita" şiirinden alıntılarla Cenab'a hayranlığını vurguladığı kısımda dönem edebiyatı hakkında şu hükmü verir: *"...yoksul, zavallı edebiyat! Yoksul biçare şi'r-i Osmani! Cenab'ın şu tasvir-i üstadanesi ile mukayese edilecek tartılabilecek kaç gevher-i edebimiz var? İşte divanlar; şimdiye kadar kaç şairimizin hangi şitaiyelerini okumuşsunuzdur ki, lafzıyla, manasıyla Cenab'ın bu şiiri kadar ruhumuza te'sir etmiş olsun?" (s.191)* Bu ifadelerden sonra Ziya Paşa'nın şitaiyesinden örnekler vererek birtakım güzel ifadelerin olmasına rağmen şiirdeki anlamsız ve yersiz hayallerden, benzetmelerden ve tasvirlerin tuhaflığından bahseder. Kafiye uydurma endişesiyle zorlama mısraların kurulmasının, kışla ilgili çeşitli sözcüklerin sıralanmasının dışında başkaca bir şey bulamaz. Eleştirilerini "Yaşasın Kafiye" ironisiyle bitirir. Çünkü Eski şiirimizin tamamen kafiye endişesiyle kaleme alındığını belirterek "eskiden şairlerimiz vardı, şiirimiz yoktu" diyenlerin haklı olduğu savındadır. Bu ümitsiz duruma karşın, *Tefekkür, Makber, Sahra ve Zemzeme* gibi eserlerin eski edebiyatın duvarlarını yıktığını vurgular. Eski-Yeni münakaşası hakkındaki *"bir münakaşa-i müebbededir; binaenaleyh bitmesini beklemek muhâle vakf-ı*

intizâr etmek olur. Hiç iki zıt birleşir mi?" (s.193) sözleriyle Yeni edebiyatın karşısında duranların çürüyüp gidecekleri inancındadır. Ona göre edebiyatımızın en doğal ve medeni eserleri otuz yıllık süreç içerisinde verilmiştir. Fikret'in bu yazısının 1898 yılında kaleme alındığını düşünürsek 1860'lı yıllardan itibaren yenilikçi hareketlerin başlangıcının onlar tarafından da bilinçli bir şekilde kabul gördüğünü gösterir. Yine lisan konuları etrafında yazılan yazılarla eski-yeni tartışmasının bu noktada da devam ettiği ve bu kısır tartışmaların bir sonuca bağlanamayacağını söyler. Bu noktada söyledikleri oldukça manidardır: *"Yeniler eskimek, eskiyenlerin yerine yeni gelmek kaide-i ebediyyesi mevcûd iken hiçbir yerde, hiçbir zaman o mesele-i ihtilafın hallolunduğunu görmek kimseye nasip olmayacaktır. Yalnız arzu olunur ki yeniler eskilere, yahut eskiler yenilere değil, haksızlar haklılara mümâşât etsin, fakat kim der ki ben haksızım" (s.193)* 12. Hafta-i Edebi'sinde, bir edebiyat meclisinde Hamid'in "Kürsi-i İstiğrak"ını okurken *"Çemen mâ'î, koyunlar penbe, reng-â-renktir dağlar"* dizesine yönelik eski edebiyata yakın duran birinin bu dizeyi anlayamaması ve bu kişinin hocasının da bu dize hakkındaki önceden yaptığı eleştiri, Eski-Yeni karşıtlığının somut bir şekilde öne çıktığı sahnelerden biri olarak karşımıza çıkar.

SONUÇ

Fikret'in Tarik gazetesinde 12 hafta süreyle devam eden ve tenkidçi yönünün öne çıktığı Hafta-i Edebi'lerinde, etrafında döndüğü belli başlı konular olduğu görülmektedir. Bunlardan ilki tenkidin henüz Osmanlı edebiyat çevrelerinde doğru anlaşılamamasıdır. Ki bu durum en temel sorun olarak edebi mevzuların doğru bir şekilde tartışılmasını ve değerlendirilmesini engellemektedir. Dönemin en önemli polemiği olan Dekadanlık tartışması da, bu yazı dizisinde kendine yer bulmuştur. Fikret'in sanatını ve Servet-i Fünûn anlayışını savunmak için makul ve ölçülü görüşler öne sürerek Dekadanlık fikrini reddetmesi, ayrıca böyle bir ithamı ciddiye almayışı da yer yer vurgulanmıştır. Fikret'in matbuatın perişanlığı ve eser fukaralığı olarak gördüğü edebiyat ortamının eksiklikleri de tenkid edilen başlıca konular arasındadır. Ne içerik bakımından ne de teknik özellikleriyle dönemin gazete ve dergileri O'nu tatmin etmemektedir. Hafta-i Edebi'lerde en fazla yer tutan tenkidler; şahsiyetler ve eserleri üzerine yapılan değerlendirmeler olmuştur. Özellikle Yeni edebiyatımızın önemli simalarından övgüyle bahsedilirken Eski şiirimizin sanat anlayışı çeşitli örnekler üzerinden yerilmiştir. Dönem edebiyatının ilerleme ve yeniliği ortaya koyma biçimi, bu tür reaksiyonlar üzerinden olduğu için eski-yeni karşıtlığının sunulması doğaldır. Fikret, şairane üslûbu eşliğinde oldukça ustalıklı bir tenkid dili kullanmış, en çok eleştirdiği isimleri bile zarif, edebi ve makul göndermelerle gündemine almıştır.

Şikâyet ettiği bir takım konuların; örneğin edebi tenkid anlayışının halen oturmayışı, edebiyat ortamının ve yayın dünyasının problemlerinin devam ediyor olması, 19. Yüzyıl sonlarındaki edebi hayatımız ile günümüz edebiyat ortamının taşıdığı benzerlikler olarak süregiden edebiyat meseleleri arasında kaydedilmelidir.

KAYNAKLAR

AKAY, Hasan, (1998), Servet-i Fünûn Şiir Estetiği, Kitabevi Yayınları, İstanbul

ERCİLASUN, Bilge, (1981) Servet-i Fünûn'da Edebi Tenkit, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

KAPLAN, Mehmet, (2004), Tevfik Fikret, Dergâh Yayınları, İstanbul

PARLATIR, İsmail, (1993), Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara